

KIS SZEGEDI MŰVELŐDÉSTÖRTÉNET

I.

Szeged — s az egész Alföld — művelődésügyének vizsgálata ez idő szerint a jövő feladata. Ám nem lehet a távoli jövőé, mert a ma problémái egyre türelmetlenebbül követelik a megoldást, mely azonban az évezredes tapasztalatok megismerése nélkül aligha fog megszületni, vagy ha mégis, úgy alaptalan, gyökértelen s rövid életű lesz. Nemcsak arról van szó, hogy eredményeinket a múlthoz viszonyítva is mérnünk kell, hanem sokkal inkább arról a törvényről, mely okozatot az októl, következményt az előzménytől, utódot az őstől elválni nem enged, s mely minden megalapozatlan kezdeményezést eleve kudarcra ítélt. Úgy hisszük, Szeged művelődésügyének ma feltejt kérdéseire nem lehet addig megnyugtatóan válaszolni, míg pontosan ki nem cövekeltük azt az utat, melynek folytatását keressük.

*

Szeged neve írott emlékeinkben először a 896-os esztendő mellett tűnik fel egy nem mindenben megbízhatóan XVI. századi krónika lapjain: itt táborozott volna a Svatopluk ellen készülő Árpád. Legközelebb személynévként találunk rá a dömösi prépostság 1138-as alapítólevelében. A következő száz esztendőben tíz alkalommal kerül elénk; most már mint helység, kétségtelen hitelű okiratok sorai-ban. Feltehető, hogy egy hajdani római castrum maradványain a honfoglaló magyarság egy csoportja már a legelső időszakban megszállt. Az első részletesebb tudósítással IV. Béla oklevele szolgál (1247.), melyből kitűnik, hogy a település ez időben már csakugyan hosszabb múltat tudott a háta mögött, a tatárjárás alatt azonban elpusztult, polgárai most hospes-jogot élveznek; Tápé lakatlan, az idetartozó Vártó korábbi birtokosait a tatárok megölték. A későbbiekben gyakran halljuk Szeged nevét, s az adatokból elsősorban közlekedési, kereskedelmi csomópont jellege bontakozik ki. Föld-

rajzi elhelyezkedésének természetes következménye ez, s Mohácsig fejlődésének meghatározója. A honfoglalás előtti beláthatatlan idők óta itt van a marosi sószállítás kulcspontja, ez szabja meg azt a speciális szerepet, melyet a város az ország életében betölt. Sólérakat II. Endre kora előtt mindössze hat helyen volt az országban, s mindegyik nagy fontossággal bírt az államháztartásban, hiszen a feudalizmus első századaiban a só egyike a legfontosabb fizetési eszközöknek. Jellemző, hogy fentebb hivatkozott tíz adatunk közül hat éppen ebben a vonatkozásban említi Szegedet. Ekképpen az Árpád-kori Magyarország egyik pénzügyi központjává lett, s amikor a királyi pénzverés decentralizálása megkezdődik, a legelső újonnan szervezett pénzverő házat Szeged környékén találjuk már 1221-ben, 1332 és 1340 között pedig magában a városban működik pénzverde, illetőleg királyi kamara.

A pénzügyi életben elfoglalt pozíció a hadászati szempontokat is előtérbe terelte. A központi hatalomnak már az államalapítás első éveiben meg kellett küzdenie Ajtonnyal, kinek egyik célja éppen a marosi sószállítás hasznának lefőlözése volt. Leverését követően Szeged katonai biztosítására természetes bástyaként a csongrádi vár szolgált, ám mikor ezt a tatárok lerombolták, közvetlen védelmet szerveztek, s IV. Béla várat épített itt. Ily módon a gazdasági jelentőséghez a honvédelmi szempont is csatlakozott. Ezzel összhangban növekedett a város politikai fontossága. Falai között 1282-től kezdve több alkalommal tartottak országgyűlést, itt készültek fel a dél felé induló katonai alakulatok, s királyaink 1528-ig csaknem 30 alkalommal keresték föl. A szegedi várnagyok többnyire csongrádi ispánok is voltak, ami azt jelentette, hogy a város a vármegye közigazgatási központja is volt.

K. P.